

Pesachim Sources 7

רמב"ם הלכות טומאת אוכלין פרק יא הלכה ו

המוסק את זיתיו לכבשן או למוכרן בשוק לא הוכשרו עד שיפלו עליהן משקין ברצון כשאר האוכלין, וכן המוסק זיתיו לדרוך בבית הבד לא הוכשרו עד שתגמר מלאכתן, ומפני מה יוכשרו הזיתים שנגמרה מלאכתן שחזקתן שהוכשרו במוהל שלהן שהרי רוצה בקיומו כדי שיהיו נוחין לדרוך, אבל קודם שתגמר מלאכתן אין המוהל היוצא מהן מכשיר מפני שאינו רוצה בקיומו, לפיכך זיתים שלא נגמרה מלאכתן שנפלו עליהן משקין טמאין אין טמא אלא מקום מגעם ככל האוכלים שלא הוכשרו, נפלו עליהן משקין טמאין אחר שנגמרה מלאכתן נטמאו כולן שהמשקין הטמאין מטמאים את המוהל שבהן והמוהל מטמא את כולן, שהמוהל שיצא מהן אחר גמר מלאכתן חשוב משקה ומתטמא ומכשיר.

חידושי הר"ן מסכת פסחים דף ג עמוד ב

כל היכא דנפישין מילי משתעי בלשון קצרה, ואפ"ה עקם הכתוב בשני מקומות לאשמועין דלשון כבוד עדיף, ונפיק (מידו) [מינה] להיכא דכי הדדי נינהו שאם לא עקם מינא תיתי דאפי' היכא דכי הדדי נינהו לשון כבוד עדיף, ומיהו כל היכא דנפישין מהדדי לשון קצרה עדיף כיון דכתיב טמ' באוריתא, ומיהו קשיא לי למה עקם בשני מקומות, נראה לי דתרווייהו צריכי, דאי מדכתוב מן הבהמה אשר איננה טהורה, הוה אמינא שלא עקם הכא כדי לחזר אחר לשון כבוד אלא לפי שעדיין לא נטמאו לבני נח, ואי מדכתוב כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה הוה אמינא דלגבי גברי בלבד הוא דמהדרי אחר לשון כבוד אבל בבהמות ומילי אחריני לא, אבל (אשה) [השתא] כיון דכתב רחמנא כי (לא) יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור דמיניה שמעינן מיהת דלגבי גברי מהדרי אחר לשון כבוד, כי כתב נמי ומן הבהמה אשר איננה טהורה טפי אית לן למימר שבשביל לשון כבוד עקם, מלמימר דבשביל שלא נאסרה לבני נח קרי ליה הכי, דסוף סוף איננה טהורה קרי לה.

בעל המאור מסכת פסחים דף א עמוד א

סוגיא דשמעתא כל היכא דכי הדדי נינהו משתעי בלשון כבוד והיכא דנפישין מהדדי שביק להווא דנפיש ונקיט דרך קצר ובלבד שלא יהא לשון מגונה וטמא דכתב באורייתא איננו לשון מגונה לפי שצריך הכתוב לומר להזהיר את ישראל ולהפרישם מכל טומאה כדכתיב והזרתם את בני ישראל וגו' וכהיא דדרשינן גבי שרצים דכתיב בהו אני ה' המעלה אמר הקדוש ברוך הוא אלמלא הוצאתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה דיים אבל בפרשת המבול שלא בא הכתוב להזהיר מן הטומאה אלא להראות מין שבעה ומין שנים עיקם הכתוב ואמר אשר איננה טהורה וכן במה שכתוב כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מאחר שכבר הוזכרה טומאתו במקום אחר והתחיל להזהיר ולומר ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה ולפי שהוא ענין מגונה למי שלא נזהר ובא לידי כך עיקם בו הכתוב ואמר אשר לא יהיה טהור וכן בדוד דכתיב ביה כי אמר מקרה הוא בלתי טהור ותנא דמתני' לפי שפתח בדבריו בהל' בדיקת חמץ תפש לשון אור כדכתיב פתח דבריך יאיר ותנא דבי שמואל דאמר ליל ארבעה עשר לא היה זה פתיחת דבריו.

חידושי הר"ן מסכת פסחים דף ג עמוד א

שם ותנא דידן מ"ט לא תני לילי תנא דידן בלחוד הוא דקשיא ליה ולא אינך תנאי, משום דהנך דתנו לאור עבורו ואור לשמונים ואור יה"כ כולהו מוכחי דלילי קאמר, הילכך לא איכפת לן אי תני אור ולא תני לילי, וראב"י נמי דתני משעת האור ולא מוכח כדאיתא לעיל, (מיהו) [איהו] נמי אמתני' קאי, וה"ק משעת האור השנוי במשנתנו דהיינו אור י"ד, ומשו"ה לא קשיא לן מידי אלא אתנא דמתניתין.

בית הבחירה למאירי מסכת פסחים דף ג עמוד א

לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות כדי שלא להוציא דבר מגונה שנאמר מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה ואף על פי שבתורה כתיב טמא בכמה מקומות אותם המקומות אין בהם לשון מגונה שטמא הכתוב בתורה אם במאכלות פירושו אסור ואם הוא במגע הטומאות אף זה אין בו גנאי אבל זו האמורה בנח פירוש טומאה שבו על אותן שנעברה בהן עברה וכמו שאמרו בפרק חלק ומי איכא טמאים וטהורים בהווא שעתא אלא מאותם שלא נעברה בהם עברה ומנא ידעי כל שהתיבה קולטתו בידוע שלא נעברה בהם עבירה ויש לך לשאול ואם אין התיבה קולטתו היאך אמר ליכנס שם מהם וכדאמרת מן הבהמה אשר איננה טהורה תדע שכך הוא פי' המקרא מן הבהמה הטהורה במינה ר"ל שכל המין שבה נקי מזה ומאותה שמינה טמא בטומאה זו אלא שאותו הזוג מיהא יהא נקי ואף על פי שהיה יכול לומר אשר לא טהורה לא היה הלשון מתוקן כל כך ולימד שראוי לעקם עד שיחזיר

את הלשון לנקיות בלשון צח ומתוקן אחר שהוא נאמר על ענין גנאי וכן בבעל קרי כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה וכן בלתי טהור הוא כי לא טהור הא למדת שכל שיש בו לשון גנאי ראוי להאריך ולעקם שלא להוציאו בפה ואף על גב דכת' אשר תצא ממנו שכבת זרע כל שאינו על ידי הרהור חטא אלא על ידי תשמיש וכונת זרע אין כאן לשון גנאי שאין זה אלא לשון שכיבה לכונת העמדת המין הא קרי שעל ידי הרהורא דחטאה הוא לשון גנאי והוצרך לעקם בו אבל כל שאין בו לשון גנאי אינו צריך לעקם אף על פי שאין בו לשון כבוד כדי לספר בלשון כבוד אדרבה ישנה בלשון קצרה הא כל שהוא בשיעור אחד שאין צריך עקום ראוי לספר בלשון כבוד שהרי בזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב:

מהרש"א חידושי הלכות מסכת פסחים דף ג עמוד ב

בפירש"י בד"ה וכל היכא כו' והני דלעיל עיקם ללמדך שצריך לחזר אחר לשון נקי ובשאר מקומות כתיב לשון מגונה וקצר ללמדך כו' עכ"ל לכאורה דר"ל דלשון קצר עדיף אפי' מגונה מלשון ארוך ונקי אבל קשה לפי זה כיון דלשון קצר אפילו מגונה עדיף כל הני דעיקם ל"ל דלא ה"ל לעקם אלא חד קרא ללמדך היכא דכי הדדי נינהו לחזר אחר לשון נקי וע"כ נראה לפרש דלשון קצר ומגונה ולשון ארוך ונקי שוים הם וכיון דשוים הם ע"כ היכא דכי הדדי נינהו למדנו דעדיף לשון נקי והשתא ניחא כל הני קראי דטמא דקיצר בהם וכמה קראי איכא דעיקם והאריך בהם דשוים הם להאריך בלשון נקי או לקצר בלשון מגונה ולקמן בשמעתין גבי ח"א אין בוצרין בטהרה וח"א ומוסקין בטומאה דאמר מובטחני בזה שמורה הוראה כו' שכתב הר"ן בשם התו' שעל זה שאמר ומוסקים בטומאה שקיצר בלשונו אמר כן והוא פי' פירוש אחר וע"ש שהוא נראה דחוק ולפי דרכינו ששניהם שוים להאריך בל' נקי ולקצר בלשון גנאי יש לפרש שעל השני אמר כן שראה בו דבר חכמה כהיא דאמרין מברכותיו של אדם ניכר שת"ח הוא שהראשון אפשר שלא נתכוין לדבר בלשון נקי אלא שכך נזדמן לו בפיו בלי כוונה אבל השני ששמע מן הראשון ושינה לומר בלשון קצר ודאי נתכוין לכך וכן להיפך לגירסת הר"ף הראשון אפשר שלא נתכוין לומר בלשון קצר אבל השני ששמע מן הראשון ושינה לומר בלשון נקי ודאי דנתכוין לכך להשמיענו הך חדושה דיש לאדם לומר בלשון נקי וק"ל:

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת פסחים פרק א משנה א

[א] בדיקת החמץ לא תהא אלא בליל ארבעה עשר אף על פי שאין החמץ נאסר באכילה עד חצות יום ארבעה עשר כמו שיתבאר. והתקינו כך מפני שאור הנר בלילה יפה לחפוש ולבדיקה, וכל בני אדם בבתיהם באותו העת. ונקרא הלילה אור כדרך שנקראין כמה דברים בהפכן, ועשה כן כדי לדבר בלשון נאה ומעולה, ולא תהא פתיחת הספר בשם העדר מן ההעדריים, כלומר החושך. ומרתף, שם מחסן היין. ויש למשנה זו תקון, ותקונה כך, כל מקום שאין מכונין לו חמץ אינו צריך בדיקה, ואוצרות יין ושמן אינן צריכין בדיקה, ובמה אמרו שתי שורות במרתף וכו'. תאר לך בית מלא כדי יין, לארכו עשרה כדים ולרחבו עשרה, ובגבהו עשרה כל כד בצד חבירו, עד שיהיה בבית אלף כדים. בית שמאי אומרין בודק השורות שכנגד הפתח לאורך ולרוחב שהן מאה כדים, וכן השורות שכנגד תקרת הבית לאורך ולרוחב שהן מאה כדים. וזהו ענין אמרם שתי שורות על פני כל המרתף. ובית הלל אומרין בודק עשרים כדים בלבד שהן שתי שורות אחת תחת השניה כנגד פתח המרתף מלמעלה הסמוכות לתקרה. וזהו ענין אמרם שתי שורות החיצונות שהן העליונות.

חידושי הר"ן מסכת פסחים דף ג עמוד ב

שם. מובטח אני בזה שמורה הוראות בישראל, פי' זה שאומר ואין מוסקין בטהרה דאע"ג דאיך נקט לשון קצרה ה"ט משום דלא מתרץ לישנא דאמר מוסקין בטומאה דמשמע דלא סגי בלאו הכי, הילכך לישנא דהאי דאמר ואין מוסקין בטהרה דייק טפי, כלומר שאין (מפסידין) [מקפידין] לעשותו בטהרה, ובתוס' כתבו דאפשר שעל אותו שאמר לשון קצרה קאמר הכי, ואין צורך.

מהר"ם חלאווה מסכת פסחים דף ג עמוד ב

מובטח אני בזה שמורה הוראות בישראל. לא לגנויי לאיך קא מייתי לה דלשון קצרה עדיף אלא לשבוחי להאי. אי נמי לגנויי לאיך משום דאמר ומוסקין בטומאה דמשמע דלא סגי בלאו הכי ולשון קצרה בטעות לאו יאות. (ודבר אחר מתוקן היינו משום שהמשיל בדבר מגונה).

פני יהושע מסכת פסחים דף ג עמוד א

בגמרא דאמר ריב"ל כו' שהרי עיקם הכתוב שמונה אותיות כו'. ואף על גב דאשכחן נמי תשע, איכא למימר דסבר דמהתם ליכא למשמע מיניה דהא בלאו הכי יהיה טהור יהיה מיותר דהא מצי למיכתב אשר לא טהור אלא על כרחך דיהיה לשום דרשא, ורב פפא סובר דכיון שעיקם שייך נמי למיכתב יהיה ובדרשא דרב אחא בר יעקב לא משמע להו

משום דלא הוי אלא בנביאים דאשכחן לשון כפול טובא תדע דבלאו הכי כי לא טהור הוא מיותר לגמרי ורב אחא גופא סובר דכיון דכתב בלתי טהור איצטריך למיכתב נמי כי לא טהור, ואפשר דאתא לאשמעינן דאע"ג דמסתמא כבר טבל דוד לטומאת קריו אפילו הכי אסור באכילת שלמים כי לא טהור לגמרי וטבול יום אסור בקדשים, כן נראה לי:

מרומי שדה מסכת פסחים דף ג עמוד א

ראב"י אומר שש עשרה שנא' כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור. לכאורה קשה הא המלים כי לא טהור גם עתה מיותר, ולא תליא אם אמר טמא או לא טהור. ואמר בני הגנ"י, דפי' כי לא טהור משמעו שלא טבל במקוה, שהרי שאול אכל חולין בטהרה, וטבול יום כשר, משו"ה פי' שאול שלא טבל עדיין. ולא נצרך לפרש כי לא טהור אלא באמרו בלתי טהור, דאפשר לומר שטבל ג"כ אלא שהוא טבול יום, משו"ה הוצרך לפרש כי לא טהור. משא"כ אם היה אומר טמא, מבואר שלא טבל, וכדתנן במס' מכשירין אין טבול יום טמא. אח"כ ראיתי זאת בשו"ת שאילת יעבץ ח"ב סי' פ"ט:

תוספות ישנים מסכת יומא דף לט עמוד א

שמגיעו כפול הצנועין מושכין ידיהם. אומר רבי דדוקא מגיעו כפול אבל בכזית לא היו מושכין ידיהם כי דימו לקיים מצות אכילה אבל כאן לא היה מצות אכילה לגמרי כיון שאין שם אלא כפול ולא היו שביעין וא"ת היכא דמגיעין [כפול ושביעין] כדאמרין בריש פסחים (דף ג ב) איך מיקיימא מצות אכילה י"ל דלא בעי כזית לגמרי אלא כזית עדיף וחשיבא אכילה ולכולם לא היו יכולין לחלק בשוה:

שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן מט

ואלו נאמרים בכל לשון של חבה יתירה באהבת התורה להרב האברך הוטיק מלא עתיק כבוד מו"ה אלי' שרא"ס נ"י: נפשו היפה בשאלתו אי שיעור אכילת קדשים בכזית או סגי בכל שהוא, הנה כמדומה בלאו דקדשים פסולים פגול נותר וטמא לא קמבעיא לי' דשיעורא בכזית כמבואר בדוכתי טובא, ברכות מ"ט ע"ב מה איסורו בכזית [אף] חזרתו בכזית, פסחים פ"ה ע"א ושלהי מס' שם [קכ"א ע"א] מאן דמתני כזית כאיסורו, ובסוגיא דזבחים דף למ"ד ל"ל/ [ע"ב] כזית וכזית תנן ושם ע"ח [ע"א] גבי הפגול והנותר והטמא שבללן וכן מוכח בפ' גיד הנשה [פ"ט ע"ב] לענין קדשים חל על ג"ה, וכל זה מבואר שאיסור אכילת קדשים פסולים הוא בשיעור כזית, וא"כ ממילא מוכח שגם מצות עשה של אכילת הכשרים הוא בכזית כדמוכח מסוגי' דיקדש זבחים צ"ז ע"ב דאי סלקא דעתך דיוצא במצות עשה דאכילה בכ"ש א"כ לא אתי עשה ודחי לא תעשה דכזית פסולים, ומ"ש אם פסולה תפסל ה"ל¹ וצריך לאוכלה בפחות פחות מכזית ומאי פריך הש"ס התם אע"כ אינו יוצא י"ח בפחות מכזית והוא פשוט לפע"ד, וכן מבואר לענין אכילת פסח שמצותו בכזית דוקא² ולפע"ד אין כאן ספק כלל ועיין ב"ק ק"י ע"א וק"ל. והא דאמרין רפ"ד דיומא [ל"ט ע"א] בחלוק לחם הפנים שמתחלק לכהני משמר הנכנס והיוצא ומגיע לאחד כפול, נלע"ד דסגי באכילת כזית א' מכל הקרבן ופסח יוכיח שעיקרו לאכילה טפי מכל שארי הקרבנות ומ"מ סגי כשנאכל ממנו כזית אחד ואם נטמא הבשר האחר או אתוותר אין בכך כלום [עי' פסחים צ"א ע"א], ומ"מ נהי דהקרבן כשר מ"מ אין המנויים יוצאים ידי מ"ע של אכילת פסח אם לא אכלו ממנו כזית, וה"נ בכל הקרבנות בודאי אי לא הי' נאכל מלחם הפנים כלל רק פולין פולין לא היה מתקיים מ"ע של אכילתו כלל אבל באמת הרי הכהן הגדול נטל חלק בראש כמבואר ביומא י"ז ע"ב ואיהו אכל כזית בכדי אכילת פרס כמצותו, ובודאי אי היה אפשר אח"כ שיאכל כל כהן ממנו כזית כל א' מקיים מ"ע באכילתו אך הואיל וא"א וממילא לא קיים שום א' מהם מ"ע באכילה, וכ"כ תוס' ישנים שם שמשו"ה משכו הצנועים את ידיהם מפני שלא הגיע עליהם כזית לקיים מ"ע גמורה אבל מ"מ מקויים מ"ע של אכילת לחה"פ ע"י הכהן הגדול, וכן בכל הקרבנות ומנחות נ"ל שעכ"פ הכהן הגדול אם רצה נטל חלק בראש ואכל כזית או לכל הפחות הכהן המקריב שבו עיקור מצוה שהוא אכל כזית ממנו והשאר מתחלק לכהנים, ויעיין מ"ש רמב"ן פ' צו על פסוק וכל מנחה אשר תאפה בתנור ובפסוק תהי' איש כאחיו יע"ש, וכדמות ראי' מלשון הברייתא ר"פ כיצד מברכין [ל"ז ע"ב] ומנחות ע"ה ע"ב הי' עומד ומקריב מנחות בירושלים מברך שהחיינו נטלן לאוכלן מברך המוציא לחם מן הארץ משמע דפסיקא לי' דהמקריב אינו אוכל פחות מכזית ע"ש הסוגי' וק"ל, עיין מ"ש בס' מוצל מאש [סוסי' נ"א] דף כ"ג ע"ב:

והנה צריכים לומר אף על גב דליכא מצוה גמורה באכילת פחות מכזית מ"מ איכא מצוה לקבל מתנות כהונה אפילו שיהי' פחות מכזית אלא הואיל ושאינו מצוה גמורה משכו הצנועים את ידיהם, דאלת"ה תקשי מש"ס דחולין קל"ג ע"א וע"ש תוס' ד"ה משקל וכו'. ויעיין מ"ש מג"א סי' נ"ג סקכ"ו. ויש ללמוד מדברי תוס' ישנים דרפ"ד דיומא הנ"ל ממ"ש דאי היו שבעים מאכילה כפול היו חוטפים גם כן ש"מ דכל אכילה שאדם שבע מאותה האכילה ע"י שמתברך במעיו יצא ידי חובתו כמו בכזית, והוא דין חדש, והסברא נותנת כן שזהו בכלל לשון אכילה דקרא, ועיין ט"ז בא"ח רס"י ר"י ומג"א פליג סימן ק"ץ סק"ד ועמ"ש עוד בסי' רע"ב סק"ו. ואולי י"ל כמשחז"ל באגדה פ"ג דברכות [כ' ע"ב] שאמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא כתבת לא ישא פנים ואתה נושא פנים לישראל והקב"ה השיב להם כתבתי בתורה ואכלת ושבעת והם מדקדקים עד כזית ועוד³ מאי מעליותא לברך ברכה לבטלה שאינה צריכה ועובר בלא תשא עמג"א סי' רט"ו סק"ו,

ועוד מאי שנא בהאי דקדוק שעי"ז נושא פנים טפי משארי הרבה דקדוקים, ולפי הנ"ל י"ל בהיפוך מהמובן והוא דבשעת ברכתן של ישראל הי' ברכה מצוי' בכל מאכל שלהם והיו אוכלים ושבעים בפחות מכזית, והשתא א"נ נימא בכל המצות דכתיב בהו אכילה אפשר לומר דמ"מ בעי כזית דוקא מ"מ לענין שיעור בהמ"ז קרוב לודאי דאי שבע ליה בפחות מהכי סגי דהתורה תלי ליה בשביעה, ואפ"ה ישראל קדושים הם החמירו על עצמם משום חומר לאו דלא תשא שהוא מיראת השם כמבואר תמורה ד' ע"א ע"כ דקדקו על עצמם לאכול עד כזית אפילו שהיה קשה להם שהרי כבר שבעו בפחות אפ"ה משום שלא לכנס בספק לא תשא בבהמ"ז, והא"ש דהא גבי לא תשא כתיב לא ינקה ה' עיין ר"פ שבועת הדיינים [ל"ט ע"א] וס"פ יה"כ [פ"ו ע"א], א"כ הנזהר בזה טפי ראוי שישא לו ה' פנים היפך מן לא ינקה כי מדה טובה מרובה: ונחזור לענינינו דלפי האמור לק"מ ק' מעלתו מנזיר כ"ט [ע"א] דאי הי' שחיטה לעוף מה"ת היה אסור לחנכו בנזיר ולהאכילו לכהן המקריב כזית נבלה כנ"ל אבל השתא דליכא אלא איסור דרבנן הם אמרו והם אמרו להתיר משום מצות חינוך, וצ"ע קצת וכי אומרים לכהנים חטא משום שיזכה הקטן או האב המצווה לחנכו עיין מג"א סי' שמ"ג סק"א ויעיין תוס' פסחים פ"ח ע"א ד"ה שה וכו' ותל"מ. ואסיים בברכת שלום וחיים פה ק"ק מ"ד נגהי ליום ה' י"ב לירחי תליתאי תקס"ו לפ"ק: משה"ק סופר מפפד"מ